

Búcsú Vajda Gábortól

A Tokaji Írótáborban, a kilencvenes évek legelején egy feszülten fegyelmezett arc keltette fel figyelmemet. Az élénk, kék szem lankadatlanul fürkészte a népes gyülekezetet, kemény, kivesező tekintettel, de könnyen váltott át mosolyba, vagy eszmecsere közben magába fordult, a gondolat messzeségébe nézett. Vajda Gábor, Szabadkáról. Évről évre találkoztunk a táborban és máshol is. Mi, anyaországiak akkoriban igen keveset tudtunk a délvidékiek irodalmáról. A megélt sorsokról sok évtizedes rettegő, s a hatalom részéről sanda hallgatás után már kezdtünk valamit sejteni, a közelmúlt dokumentumainak, tényeinek a feldolgozása megindult, de az írók közül csak azokat ismertük, akik a jugoszláv időkben is a kirakatba kerültek, s ezek – kevés kivétellel – nem épp a Tokaji Írótábor által képviselt szellemiséggel rokonszenveztek. Épp ezért Vajda Gábor missziót teljesített, amikor híret hozta egy "nemhivatalos" délvidéki magyar irodalmi kör meglétének. Minden előadására és hozzászólására alaposan felkészült. Kérlelhetetlenül kritikus elemzéseit kevesen értették meg igazán. Kevesen látták, hogy amikor konokul vissza-visszatér Bori Imre vagy Bányai János irodalomlátásának, értékrendjének a bírálataira, korrekciójára, nem egy kisebb sarzsíjú irodalomtörténész dohog és kötekedik a tekintélyekkel, hanem vészjeleket ad egy felelősségtudatos írástudó, látván, hogy az új helyzetbe került délvidéki magyarság nem marad meg, ha nem lesz képes magatartását, öntudatát, szellemi arculatát megújítani, s levedleni a jugoszlávság illúzióját. Vajda Gábor jól látta, hogy ez egyszermind a magyarországi irodalommal, szellemi folyamatokkal való kapcsolattartást, az addig elhanyagolt hagyománnyal való szervesülést is jelenti, és ezt szolgálta teljes erejével.

Látszott rajta, hogy nem áltatja magát: tudja, milyen kevés esélye van – nemcsak Délvidéken, hanem Magyarországon is – a nemzeti identitást megalapozó, megerősítő, szuverén gondolatnak. S hogy még azok is túlságosan el vannak foglalva a maguk bajával, akiknek a megértésére, támogatására leginkább számíthatna. Elkeseredetten küszködött otthon, egy háborús országban, ahonnan menekült, aki tehetne, s alig maradt, akivel szövetkezhetett az új délvidéki magyar igényekhez illeszkedő irodalom felnö-

vesztésére. S küszködött Budapesten, hogy ügye fontosságát elfogadtassa. Szerényen, végtelen türelemmel bukkant fel időnként, feszülten fegyelmezett arcával. Nagy indulatokat kellett visszafognia. Nagyon esélytelennek látszott vállalkozása. Amikor a Kortárs szerkesztőségét meghívta egy bemutatkozó estre Szabadkára, úgy láttam, roppant magány övezi. A szerb jövevényekkel ellepett városból pedig mintha kiszivattyúznák a levegőt.

Eleinte ki-kitetszett írásából az ügyesbajos ember elfogultsága. Később a magára mért fegyelem, a gondolkodás erkölce, a tárgyilagosság győzedelmeskedett. Egyre jobb tanulmányokat írt. Talán a megnövekedett felelősség is erre szorította, hiszen folyóiratszerkesztőként gazdája lett az Aracsnak. Az Aracs megindítása a remény első megtestesülése volt, címlapján a gyönyörű templomrom képével, amely a határtalan pusztaság közepén délibábként, vagy inkább eltévedt kísértetként tomyosulva lenyűgöző méreteivel arra az erőre emlékeztet minden hozzá zarándoklót, aminek pusztaság emléke is gyógyíthatná nemzetünket. A széthullt, a háborús sokkjából még fel sem ocsúdott Szerbiában képtelen gesztusnak hittem ezt a lapalapítást. Boldogan fogadtam, persze, mint az életakarát megnyilvánulását, dehát a haldokló jobb napjainak is örül az ember. Mert csak utólag látszik az Aracs a remény folyóiratának, nyolc éve a sívó reménytelenségből virágzott ki. Ezt érdemes tanulságul megjegyeznünk nekünk, akik sokkal komfortosabban berendezett reménytelenségeinket felmentésnek véljük a lehető cselekvések alól.

Aztán kiderült, hogy érdemes volt kitarítani, érdemes lett vigyázni az egészségre, a munkaképességre. Vajda Gábor az utóbbi két évben két kötetben közreadta a délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténetét 1989-ig. A második kötetet forgatom (beszédes cím: *Az autonómia illúziója*), amelyet néhány hete, június 5-én, a könyvheti bemutatóján dedikáltam vele. Fontos, megkerülhetetlen könyv. Az adatok pontosságát, az értékelés megbízhatóságát nyilván másnak, felkészült tudósnak kéne megítélni, az én elismerő szavam a politikai történelem, a közélet s benne az irodalom szövevényében való okos eligazodásnak, a jelenségek színe és visszaja együttlításának szól.

Egyszerűbben úgy mondanám, hogy annak az elemző, ok-okozati összefüggéseket firtató látásmódnak, amely bátran leszámol gyöngéd emlékekkel, dédelgetett mítoszokkal és személyes indulatokkal. A bátorság azonban nemcsak ebben mérhető, hanem abban is, hogy Vajda Gábor az elemzett történetekben név szerint, konkrét ügyekben sorakoztatja fel a tárgyalt időszak meghatározó alakjait. Így az eleven élet őrződik meg könyve lapjain, mementó minden időkre.

Azt gondoltam, milyen jó, hogy találkozom majd vele Magyarokán az Írotáborban, és személyesen gratulálhatok hatalmas teljesítményéhez. De nem fogunk találkozni ott. Vajda Gábor meghalt. Amióta telefonon megkaptam a hírt, úgy olvasom tovább a könyvét, hogy még jobban megbecsülök minden részletet,

amit, lám, ki tudott menteni a bamba felejtésből és az alattomos hamisítás elől. Most úgy tekintek e kötetekre, mint amikben Vajda Gábor be tudta teljesíteni életét. Teljesíteni tudta a maga elé állított feladatot, pedig erre az égvilágon semmi esélye nem volt kezdetben. Nagyon jó lett volna, ha folytathatja a munkáját, és nagy szükség lett volna még órá itt és ott egyaránt. De milyen nagy vigasz a veszteségünkben, hogy nem maradt adósa sem a nemzetnek, sem szűkebb hazájának, sem önnön tehetségének. Jó lenne, ha ezt – *onnan* visszanezve – ő is tudná.

Talán tudta. Talán ennyi jutalom keserves küzdelmeiért megadatott neki.

De azzal a gratulációval most már örökre tartozom neki.

Molnár Edvárd fotója

„Feszülten fegyelmezett arc” – otthonában, a könyvek társaságában is